Lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle 15.11.2024, erityisasiantuntija Olli Riikonen, Suomen Kuntaliitto

Asia: HE 110/2024 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain ja kuntarakennelain 56 a §:n ja 59 §:n muuttamisesta

Hallituksen esitys valtionosuuslain muuttamisesta ja kuntarakennelain pykälien muuttamisesta on tässä vaiheessa lakipykälä- ja budjettiteknisten yksityiskohtien säätämistä. Kuntaliitolla ei ole tältä osin huomautettavaa.

Lakiesityksen yksityiskohtaisten perusteluiden alle hautautuu kuitenkin kokonaisuus ja itse pääasia eli se, kuinka kuntien valtionosuudet ja rahoitus kokonaisuudessaan kehittyvät ja kuinka kunnat selviävät niille säädettyjen tehtävien hoitamisesta. Kehityssuunta on huolestuttava. Kuntien talous heikkenee viime vuoden hyvästä tilanteesta jyrkästi jo tänä vuonna ja ensi vuonna kuntien yhteenlaskettu tilikauden tulos painuu ensi vuonna VM:n arvion mukaan miinukselle. Tälle on yksinkertainen selitys - menot kasvavat enemmän kuin tulot. Kuntien verorahoitus eli verotulot ja valtionosuudet yhteensä ovat ensi vuonna VM:n arvioiden mukaan vain 0,2 miljardia euroa suuremmat kuin ne olivat viime vuonna. Vastaavasti VM arvioi kuntien toimintakatteen eli nettomenojen olevan ensi vuonna 2,0 miljardia enemmän kuin vuonna 2023. Merkittävän osan tästä kasvusta selittää kunnille tuleva vastuu työllisyyspalveluiden järjestämisestä, mutta eivät toki kuntien sivistyspalvelut ja muutkaan toiminnot toteudu vuonna 2025 kahden vuoden takaisella kustannustasolla.

Kuntien ja kuntayhtymien valtionavut ovat kokonaisuudessaan ensi vuonna noin 5,6 miljardia euroa vuonna 2025. Siitä valtiovarainministeriön kautta kunnille tuleva kuntien peruspalveluiden valtionosuus ja verotulomenetysten korvaus on yhteensä vajaat 3,9 miljardia euroa. Valtionosuuksien kehitysvertailu ei ole aivan yksinkertaista. Luvussa on sisällä 823 miljoonaa euron lisäys työllisyyspalvelu-uudistuksen rahoittamiseen. Toisaalta verotulomenetysten korvaukset pienenevät noin 300 miljoonalla (848->541 milj. €), mutta tämä vähennys kompensoituu, kun kunnallisveron tuotto ansiotulovähennyksen poistumisen myötä kasvaa vastaavasti.

Tähän vuoteen vertailukelpoinen peruspalvelujen valtionosuus ilman TE-rahoitusta kasvaa vain 39 miljoonaa eli 2,4 %. Oletettavaa on, että kuntien nykyisten lakisääteisten tehtävien eli erityisesti varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kustannusten nousu on tätä nopeampaa. Vuodesta 2022 vuoteen 2023 menojen kasvu oli perusopetuksessa 9,1 prosenttia ja varhaiskasvatuksessa peräti 13,2 prosenttia.

Heikkoa valtionosuuskehitystä selittää sote-uudistuksen pitkä varjo, joka synkistää kuntien rahoitusta edelleen lisää ensi vuonna. ”Musta perjantai” lähes päivälleen vuosi sitten toi kunnille suuremman sote-lisälaskun kuin oli siihen mennessä odotettu. Hallitus tuli vuonna 2024 kuntia vastaan 192 miljoonan euron määräaikaisella valtionosuuksien lisäyksellä - käytännössä lainalla, joka maksetaan ensi vuodesta alkaen kolmen vuoden aikana takaisin - ja siten, että vuoden 2023 takautuva pysyvän leikkauksen perintä aloitetaan vasta vuonna 2025.

Nyt nämä heikennykset ovat toteutumassa ja vaikka hallitus kevään kehysriihessään päätti kompensoida tätä leikkausvaikutusta 277 miljoonan pysyvällä valtionosuuksien lisäyksellä, mikä nyt on toteutumassa, niin nettovaikutus on kuitenkin kunnille negatiivinen. Kuluvaan vuoteen 2024 verrattuna sote-erät pienentävät valtionosuuksia noin 150 miljoonaa euroa ja vuoden 2023 tasoon verrattuna heikennys on noin 450 miljoonaa euroa. Nämä muutokset kohdistuvat kuntiin tasasuuruisesti asukasta kohti.

Hallitusohjelman kirjaus kuntien laajenevien tehtävien täysimääräisestä kompensaatiosta ei toteudu

Kasvanut työttömyys sekä TE-palveluiden ja kotoutumisen rahoitusleikkaukset johtavat siihen, että palvelut siirtyvät kuntiin aliresursoituna. Tämä ei toteuta hallitusohjelman linjauksia kustannusneutraalista siirrosta kunta-valtio-suhteessa. Riittämätön rahoitus vaarantaa uudistuksen tavoitteet, kun kunnat joutuvat tekemään palveluihin leikkauksia tai kiristämään verotustaan jo heti vuoden 2025 alusta.

Työtä kuntien toiminnan ja talouden kannalta merkittävien normien väljentämiseksi ja kuntien toimintavapauksien kasvattamiseksi tulee jatkaa. Työllisyyspalveluissa norminpurun tulee kohdentua toimiin, joilla palveluprosessia sujuvoitetaan ja työllisyyspalveluiden vaikuttavuutta pystytään lisäämään.

SUOMEN KUNTALIITTO

Olli Riikonen
erityisasiantuntija